

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Навчально-науковий інститут біології, хімії та біоресурсів
кафедра ботаніки, лісового і садово-паркового господарства**

**ГУРТКОВА РОБОТА – ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ,
ЩО СПРИЯЄ ПІДВИЩЕННЮ ЯКОСТІ ЗНАНЬ УЧНІВ З БІОЛОГІЇ (НА
ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ПРИВАТНОГО ЛІЦЕЮ «ЮНІК»)**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 602М групи

Чечул Богдана Юріївна

Керівник:

кандидат біологічних наук,

доцент **Решетюк О.В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Чорней І.І.*

Чернівці – 2023

Анотація

Ключові слова: позакласна робота, гурток, учні, програма гуртка.

У дослідженні визначено ефективність використання гурткової роботи (гурток «Юні друзі природи») для підвищення якості знань учнів 7-8 класів з біології у навчально-виховній діяльності Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК». Для цього нами адаптовано типову програму гуртка еколого-натуралістичного напрямку «Юні друзі природи» (два роки навчання, початковий і основний рівні) рекомендовану МОН України, під виробничі умови базового навчального закладу. Складено річний навчально-тематичний план для учнів 7 класу, розроблено 8 занять та віртуальні екскурсії до розділу «Тварини – частина живої природи», Виконали педагогічний експеримент з учнями 7 класу ліцею «ЮНІК», в якому встановили ефективність позакласної роботи з біології через гурткову роботу. Встановлено що рівень сформованості прийомів розумової діяльності в учнів підвищується після відвідувань занять (на 15%). Матеріали роботи можуть бути корисними вчителю біології для організації позакласної роботи з біології.

Abstract

Key words: extracurricular work, circle, students, circle program.

The study determined the effectiveness of using group work (the "Young Friends of Nature" group) to improve the quality of knowledge of 7-8 grade students in biology in the educational activities of the Chernivtsi private lyceum "UNIQUE". For this purpose, we have adapted the typical program of the ecological and naturalist circle "Young Friends of Nature" (two years of study, elementary and basic level) recommended by the Ministry of Education and Culture of Ukraine, to the production conditions of a basic educational institution. An annual educational and thematic plan for students of the 7th grade was drawn up, 8 classes and virtual excursions to the section "Animals are part of living nature" were developed, a pedagogical experiment was carried out with the students of the 7th grade of the "UNIQUE" lyceum, in which the effectiveness of extracurricular work in biology through group work was established. It was established that the level of formation of mental activity techniques among students increases after attending classes (на 15%). Work materials can be useful to a biology teacher for organizing extracurricular work in biology.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Б.Ю. Чечул

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Організація гурткової роботи еколого-натуралістичного напрямку з біології.....	6
1.1. Перспективи організації гурткової роботи з біології.....	6
1.2. Особливості організації та форми гурткових занять.....	11
1.3. Методика та проведення гурткової роботи з біології.....	16
1.4. Аналіз програм еколого-натуралістичного напрямку	21
РОЗДІЛ 2. Об'єкт предмет і методи дослідження.....	24
РОЗДІЛ 3. Організація гурткової роботи з біології з учнями 7 класу «Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК»	25
3.1. Умови проведення педагогічного експерименту	28
3.2. Методичні основи організації гурткової роботи з учнями 7 класу	31
3.2.1. Розробка навчальної програми та тематичного плану гуртка «Юні друзі природи»	31
3.2.2. Власні розробки тем до розділу (розроблені теми до розділу «Тварини – частини живої природи»).....	37
3.2.3. Схеми проведення віртуальної екскурсії «Різноманітність тваринного світу своєї місцевості»	44
3.3. Ефективність проведеного педагогічного експерименту	46
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Актуальність теми дослідження, полягає у тому, що завданням сучасної системи освіти є забезпечення всебічного розвитку дитини, формування широкого світогляду, інтересів та підвищення розумової активності. Формування навичок самостійного прагнення до саморозвитку, за допомогою практичної та пізнавальної діяльності. Ці завдання повинні реалізовуватися в школі під час навчального процесу, зокрема на уроках біології. Для того щоб підвищити пізнавальний інтерес учнів до навчання, необхідно всіляко підтримувати їх активність не лише на уроках, а й у позакласній роботі. Потрібно скеровувати увагу учнів на поглиблене вивчення природи, виховувати екологічну культуру та інтерес до предметів і явищ, які нас оточують. Гурток це одна з форм організації позакласної роботи з біології, дозволяє створити максимально комфортні умови для інтелектуального, творчого та фізичного розвитку, формує інтерес до вивчення предмету біології та активізує пізнавальну діяльність учнів [1].

Аналіз науково-методичної літератури з проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів з біології, розглядалася в працях таких науковців М.М. Верзиліна, О.Д. Гончара, А.Н. Захлебного та Л.С. Романової та інших. Згідно досвіду вчителів-практиків свідчить про те, що у методиці викладанні біології використовуються методи й форми позакласної роботи, спрямовані на розвиток творчої особистості учня, формування його соціальних та здоров'язбережувальних компетенцій, любов до природи [14,3,4].

XXI століття ставить перед педагогами нові вимоги до організації та проведення позакласної роботи, яка має бути спрямована на створення дозвілєвої діяльності учнів. *«Позакласна робота у школі – це складна частина навчально-виховної роботи, одна з форм організації дозвілля учнів»* [3]. Позакласна діяльність починається на уроці, і є логічним продовженням теоретичного матеріалу, що вивчається безпосередньо на уроках біології. Виходячи з цього можна сказати, чим більше вчитель зможе зацікавити учнів на

уроці, тим активніше вони будуть проявляти свій пізнавальний інтерес у гуртковій роботі. Адже така форма позакласної роботи спрямована на забезпечення потреб особистості у творчій самостійній діяльності за інтересами та задоволення потреб дітей у професійному самовизначенні за здібностями.

Метою роботи було встановити ефективність використання гурткової роботи для підвищення рівня сформованості розумової діяльності учнів середньої школи при вивченні біології, методично обґрунтувати організацію такої роботи для учнів 7 класу Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК».

Завдання роботи:

- ✓ проаналізувати методичну, педагогічну наукову літературу згідно питань організації гурткової роботи з біології в школі;

- ✓ методично обґрунтувати організацію гурткової роботи з учнями 7 класу Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК»;

- ✓ розробити програму гуртка еколого-натуралістичного напрямку «Юні друзі природи», адаптувати її під виробничі умови ліцею «ЮНІК», організувати роботу гуртка для учнів 7 класу;

- ✓ розробити заняття та віртуальну екскурсію до розділу «Тварини – частина живої природи» гуртка «Юні друзі природи»;

- ✓ дослідити ефективність від проведених гурткових занять для формування рівнів розумової діяльності учнів 7 класу ліцею «ЮНІК».

Значення даної роботи полягає в тому, щоб підвищити рівень пізнавальної активності гуртківців, за допомогою використання різних форм та методів організації гурткових занять з біології. Наприклад: як спостереження за явищами природи, ілюстрування та демонстрування рідкісних тварин, виконання різних вправ, використання ігри-моделювання для активізації уваги та інтересу учнів до теми заняття. Під час використання індивідуальних форм організації занять, відбувається врахування індивідуальних особливостей вихованців гуртка; групова робота сприяла розширенню пізнавальних особливостей та формуванні практичних навичок організації самостійно роботи;

РОЗДІЛ 1. Організація гурткової роботи еколого-натуралістичного напрямку з біології

1.1. Перспективи організації гурткової роботи з біології

«У сучасній системі розвитку освіти України поставлено за основну мету – створити сприятливі умови для самореалізації та розвитку кожної особистості, як громадянина України, формувати свідоме покоління, що буде навчатися впродовж життя. Завданням школи є не тільки давати учням міцні і глибокі знання, але й забезпечувати всебічний та індивідуальний розвиток дитини на основі її здібностей і талантів, формувати інтереси до сучасного світогляду, здійснювати моральне, патріотичне та естетичне виховання. Розвиток практичних умінь та навичок, виховання свідомого ставлення до праці, прагнення оволодіння новою інформацією, інтерес до дослідницької діяльності, все це також є важливими завданнями школи [5].

На мою думку, ці завдання реалізуються під час вивчення біології в школі. Саме на уроках біології проводяться, практичні та лабораторні роботи, які формують в учнів міцні та глибокі знання про все живе навколо нас, учні навчаються використовувати біологічні закони на практиці. У процесі викладання біології в школярів виховуються патріотичні почуття, розвивається любов до природи, естетичні смаки, прагнення до бережливого ставлення до природи, прихильне ставлення до сільськогосподарської праці. Але не можна обмежуватися тільки діяльністю учнів на уроках. Дуже велику роль у вирішенні завдань виховання, освіти і розвитку учнів відіграють позакласні заняття [6].

Позакласна робота – це різноманітні освітньо-виховні заняття, що виходять за рамки стандартних навчальних програм, проводяться школою в позаурочний час і не є обов'язковими для всіх учнів, а є актуальним тільки для тих хто проявляє зацікавленість предметом. Правильно організована позакласна робота має велике навчально-виховне значення. Вона допомагає учням розширити, поглибити й усвідомити знання, які були здобуті на уроках, перетворити їх у стійкі переконання за допомогою таких основних методів біологічної науки як

спостереження і експеримент. Саме у позакласній роботі найлегше поєднати навчання та підібрати індивідуальний підхід до кожного учасника цього процесу. Вона дозволяє врахувати інтереси дитини, розширити й поглибити їх у необхідному напрямі, саме це дає можливість глибше здійснювати зв'язок теорії з практикою та реалізовувати принцип компетентнісного навчання».

Позакласна робота в школі є важливою складовою навчально-виховного процесу і має ряд особливостей, які вказують на її відмінність від уроків за розкладом, наприклад:

- безпосередньо тісне поєднання теорії з практикою;
- добровільний характер позакласної роботи;
- неосяжні можливості для використання експерименту й спостереження;
- гнучкість використання різних методів та форм проведення;
- краєзнавчий принцип;
- використання форм і методів занять, які побудовані на творчій самодіяльності та інтересі учнів.

Позакласна діяльність має на тему вирішення подібних завдань, що і виконуються на уроці: прищепити любов до науки що вивчає все живе, що нас оточує, а через неї досягти поглиблення біологічних знань. Розказати учням про нові досягнення в біології та історії тих чи інших наукових відкриттів, розвинути вміння і навички самостійної розумової діяльності, що включає в себе елементи дослідження та пошук нової інформації. Значення позакласної роботи в сучасному освітньо-виховному процесі в закладах загальної та середньої освіти не перестає зростати [1].

По-перше, зміст біологічної освіти на шкільному рівні не може, й не встигає через стабільність підручників і програм, охоплювати всі нові досягнення біологічної науки. І тільки в позакласній роботі з вихованцями можна компенсувати цей недолік, тому що зміст занять не обмежений навчальною програмою. На позакласних заняттях потрібно спрямовувати діяльність учнів на

дослідницьку роботу, повідомляючи їм про новітні досягнення науковців та ще не вирішені актуальні на сьогоднішній день проблеми.

По-друге, програма єдина для всіх, тому вона не може задовольнити усіх. Вона спрямована на розвиток середньостатистичного учня, а більш талановитим школярам необхідний поглиблений підхід до вивчення основ наук, а це під час звичайного уроку втілити в життя, майже не можливо. Позакласна робота дозволяє вносити необхідні корективи у роботу з окремими учнями або їх групами, і це дозволяє здійснювати індивідуальний підхід до кожного.

По-третє, диференційований підхід до виховання та навчання учнів напевно і є одним з найважливіших принципів педагогіки, проте в умовах сучасного навчального процесу його важко здійснювати безпосередньо на занятті в школі. Позакласні заняття допомагають учителям краще дізнатися про особливості та потреби своїх учнів, виявити серед них обдарованих, та тих що мають підвищену зацікавленість у біології, і головне завдання для вчителя будь якими методами розвивати та збільшувати такий інтерес. Наприклад, захоплення вирощенням рослин можна розвинути інтерес до проблем вирубки лісів, охорони і збільшення території лісопосадки; проведення спостережень і дослідів в куточку природи або на навчально-дослідній ділянці – до захоплення агрономією і т.д [6].

«Гурткові заняття сприяють свідомому засвоєнню біологічних дисциплін та застосуванню знань на практиці. Заняття з живими тваринами та рослинами викликають захоплення у дітей, розвивають в них любов до природи й дають їм корисні та необхідні практичні навички. У позакласні діяльності, також формуються професійні інтереси учнів, розширюється світогляд та здобуваються деякі спеціальні вміння, знання і навички. З цією метою у закладах загальної середньої освіти проводяться профорієнтаційні бесіди, лекції, доповіді влаштовуються зустрічі з представниками різних професій, студентами, організовуються екскурсії на виробництва та підприємства, та проводиться гурткова робота. Розширюючи та поглиблюючи знання й уміння школярів, формуючи їх різноманітні інтереси, позакласна діяльність створює сприятливі

умови для формування класного колективу, розвитку особистості учня як члена колективу, виховання почуття відповідальності за доручену справу. А також дає можливість проявляти самостійність, розвивати суспільну та пізнавальну активність, виховувати активних і свідомих учасників громадського життя. Цікаві і корисні заняття роблять шкільне життя дітей більш наповненим, багатим на враження, осмисленим та яскравим. Завдяки позакласній роботі продовжується час цілеспрямованого, організованого виховного впливу на дітей.

Принципи позакласної роботи. Виховні й пізнавальні завдання позакласної роботи з біології визначаються на основі загальнодидактичних принципів.

- Принцип науковості. У позакласній діяльності учні повинні отримувати нові знання саме з додаткової наукової інформації з різних джерел.
- Принцип виховного навчання. У процесі позакласної роботи здійснюється моральне, екологічне, трудове, економічне, санітарно-гігієнічне та естетичне виховання.
- Принцип колективізму. Під час проведення масових позакласних заходів, потрібно налагоджувати роботу шкільних гуртків, організовуючи суспільно корисну діяльність учнів, учитель завжди має враховувати момент виховання учнів у колі колективу. Щоб, цього досягти необхідно майстерно поєднувати колективну роботу з індивідуальною, організовуючи різні змагання та ігри, спільну роботу над лепбуком чи стінгазетою. Необхідно правильно розподілити обов'язки, дбати про рівномірне навантаження на дітей, вміло поєднувати особливості та інтереси окремих дітей із завданням всього колективу.
- Принцип зв'язку навчально-виховної роботи з життям. Зв'язок позакласної діяльності з біології з життям здійснюється в різних моментах – практичному (вирішення конкретних суспільно корисних справ), краєзнавчому (поглиблене вивчення свого краю) чи науково-проблемному (пошук інформації про роботу вчених-біологів над сучасними проблемами).
- Принцип добровільності. Кожний учень має самостійно, добровільно обирати той чи інший вид позакласних занять, відповідно до своїх прагнень та

інтересів. Обравши добровільно той чи інший вид позакласної діяльності учень автоматично бере на себе обов'язки члена певного колективу і має дотримуватися загальноприйнятих правил: систематично відвідувати заняття, виконувати завдання керівника гуртка, товариства чи клубу і т. д.

- Принцип цікавості. Один з основних принципів, який нам говорить що дитячий інтерес до біології має дуже важливе значення. Тому вчитель має розвивати їх та спрямовувати в правильне русло, адже згодом він може перерости в професійний і визначити подальший напрям діяльності дитини в житті.

- Принцип самодіяльності. Потрібно розвивати активність учнів, щоб вихованці могли не тільки сприймати готову інформацію, а й застосовували свою свідому діяльність. Вчитель повинен виховувати в учнях самостійність та ініціативність.

- Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів. Організуючи позакласну діяльність, керівник має враховувати вікові й індивідуальні особливості кожного школяра, підбирати та використовувати такі форми та види роботи, які відповідали б його інтересам, сприяли б розвитку позитивних рис характеру, талантів та здібностей учня».

Позакласна робота дає необмежені можливості для розвитку творчих здібностей учнів. Основне це те що вчителю необхідно вчасно виявити та правильно розвивати здібності й таланти учнів [8]. Перспективи організації гурткової роботи з біології включають створення стимулюючого середовища для учнів, розвиток їхнього наукового інтересу та поглиблення знань у цій області. Гуртки можуть сприяти практичним дослідженням, взаємодії з викладачами та розвитку критичного мислення. Виявленню та розвитку талановитих молодих науковців, що має важливе значення для подальшого розвитку наукової галузі. Гуртки можуть стимулювати інтерес учнів до біології та відкривати для них нові можливості в галузі наукових досліджень.

1.2. Особливості організації та форми гурткових занять

У законі України «Про позашкільну освіту» гурток пояснюється як «об'єднання учнів одного або різного віку, зацікавлених у додатковому отриманні знань» [9]. Гурток вважається однією з основних форм організації позакласної роботи поглиблює та розширює знання учнів, створює максимально зручні умови для інтелектуального, творчого, фізичного та духовного розвитку.

«Гуртки залежно від спрямування бувають:

- предметні (природничо-математичного та гуманітарного циклів);
- художньої творчості (театральні, танцювальні, музичні і т.д.);
- туристично-краєзнавчі (туризм);
- еколого-натуралістичні (зелений патруль, квітникарі, юні екологи);
- технічної творчості (конструювання і моделювання);
- дослідницько-експериментальні (біологічний, хімічний, фізичний);
- військово-патріотичний;
- соціально-реабілітаційний тощо [21].

Гурток обов'язково має мати певний рівень організації, їх виділяють три це початковий, основний та вищий. Вони визначаються на основі класифікації, регламентованої відповідним директивним документом Міністерства освіти і науки України. Гуртки початкового рівня організації характеризуються тим що їхня діяльність спрямована на загальний розвиток учнів, виявлення їх талантів та здібностей, формування інтересу до творчої діяльності. Робота гуртка основного рівня спрямована на розвиток інтересів школярів, має забезпечувати їх якісні знання, практичні вміння та навички, а також задовольняти потребу у професійній орієнтації.

Гурткові об'єднання вищого рівня, повинні об'єднувати обдарованих та здібних дітей за їхніми потребами та інтересами, з метою їх розвитку й підтримки, забезпечення потреби в професійній підготовці [22]. Провідна роль у методиці організації гурткової роботи належить формам роботи з дітьми.

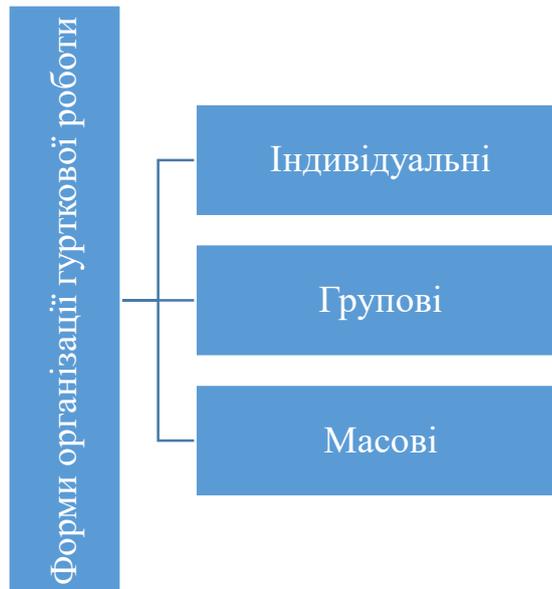

Рис. 1.2.1. Форми організації гурткової роботи.

- Індивідуальні форми роботи з дітьми можуть бути спрямовані на особистий розвиток, навчання та вирішення конкретних проблем. Наприклад деякі з них: Індивідуальні консультації допомагають учням вирішувати емоційні та соціальні питання. Академічні консультації надають індивідуальну підтримку в навчанні, допомагають з розумінням матеріалу. Індивідуальні тренінги розвивають навички лідерства та комунікації. Тренінги з саморозвитку, сприяють особистісному зростанню та розвитку навичок саморегуляції.

- Тьюторська підтримка: допомагає учням вирішувати конкретні завдання та ускладнення в навчанні, створює можливість для учня отримати поради та досвід від дорослого наставника.

- Індивідуалізовані проекти, дослідницькі проекти сприяють самовираженню та поглибленому вивченню конкретної теми. Творчі проекти дозволяють розвивати творчі та артистичні здібності.

Ці форми роботи надають можливість враховувати унікальні потреби та інтереси кожної дитини, сприяють її особистісному розвитку та досягненню потенціалу.

Групові форми роботи з дітьми можуть сприяти розвитку соціальних навичок, спільної діяльності та взаємодопомоги. Повинні охоплювати теоретичні та практичні семінари. Наприклад деякі групові форми роботи:

- Проектні групи. Спільні дослідницькі проект дозволяють дітям об'єднуватися для вивчення конкретних тем чи проблем. Творчі проекти, заохочують колективну творчість та обмін ідеями.

- Малі групи для обговорень. Дискусійні групи сприяють обговоренню важливих тем та вирішенню питань. Спільне читання та обговорення наукової літератури.

- Командні вправи та ігри. Ділові навчальні ігри (сюжетно-рольові, пошукові, проблемні) командні ігри-моделювання, розвивають співпрацю, командний дух та навички пошуку інформації, сприяють розвитку уяви та творчих здібностей, дозволяють дітям вивчати науку та проводити експерименти разом.

- Екологічні групи фокусуються на питаннях довкілля та впроваджують екологічні ініціативи. Групи соціальної служби, допомагають вирішувати громадські проблеми та проводити благодійні заходи.

Групова робота дозволяє дітям взаємодіяти, вчитися в команді, розвивати комунікативні та колективні навички, формують почуття відповідальності перед колективом та собою. Діти навчаються безкорисливо робити добрі справи, усвідомлюючи необхідність поєднання особистісних інтересів з суспільними.

Масові форми організації гурткової роботи характеризуються певною повторюваністю, та більшою кількістю учасників ніж у двох попередніх формах роботи. Така форма дозволяє досягнути одночасно значну кількість вихованців, розвиває творчу активність, пізнавальний інтерес та підвищує інтерес до знань. Наприклад до масових форм організації гурткової діяльності належать:

- Конференції, розвивають у гуртківців вміння висловлювати свою думку, своє ставлення до тієї чи іншої окремої наукової проблеми. Навчаються

самостійно складати доповіді або повідомлення, виступати з ними та аналізувати їх.

- Тематичні вечори, можуть бути приурочені різноманітним аспектам внутрішнього і міжнародного політичного життя, науки, техніки, явищ природи, культури. На таких заходах можуть виступати запрошені гості, учні можуть переглядати кінофільм і т.д.»

- Змагання, масова форма роботи під час якої учні можуть використати набуті під час гурткових занять вмінь і знань, отримують стимул до пошуку, відкриття та перемоги над собою [23].

Окреме гурткове заняття – це як вистава, де режисером є керівник, а вихованці є акторами, які і творять у міру своїх можливостей це дійство. В залежності від дидактичної задачі, структури заняття, логічного змісту роботи та характеру пізнавальної діяльності. Гурткові заняття поділяються на такі типи: вступне заняття; заняття ознайомлення з матеріалом; вивчення та засвоєння нових знань та навичок; формування практичних навичок та вмінь; закріплення, узагальнення та повторення; заняття практичного застосування знань, навичок та умінь; контролю та корекції знань; підсумкове заняття; комбіноване. Кожний тип заняття має свою структуру, певну побудову та послідовність. Характер елементів структури визначається завданнями, які постійно потрібно вирішувати на заняттях певного типу, щоб досягти тієї чи іншої мети заняття.

Отже, форми організації гурткової діяльності відіграють ключову роль у розвитку учнів, сприяючи їхньому творчому, соціальному та професійному зростанню. Майстер-класи та проектні роботи розвивають практичні навички, тематичні вечори та змагання стимулюють зацікавленість, а дебати сприяють розвитку аналітичного мислення. Ефективність цих форм полягає у їхній спроможності індивідуалізувати навчання, сприяти спільній та креативній діяльності, а також впливати на соціальну адаптацію та формування особистості учнів.

Одним із найпоширеніших видів і форм позакласної роботи з біології є гурткова робота, яку вважають основним центром у формуванні зацікавленості учнів до вивчення біології через організацію більш різноманітної форми позакласної діяльності. Біологічний гурток – окремий колектив школярів, яких об'єднує спільний інтерес що є тривалим та може бути основою для тривалої роботи з поглибленим вивченням біологічних наук. Гурток є найбільш поширеним добровільним об'єднанням учнів з біології. Він орієнтований на учнів середньої та старшої школи. Дуже рідко в закладі загальної середньої освіти може функціонувати один спільний гурток для учнів тих класів де вивчається біологія на поглибленому рівні.

Гуртки еколого-натуралістичного напрямку створюють з метою зацікавлення учнів природничими науками, зокрема біологією, розширити і поглибити знання, набути навичок спостереження та експериментування, розвивати творчі здібності школярів, любов до рідного краю та природи [8].

Для організації гуртка можна використати різні стимули наприклад: задоволення інтересів учнів, виявлення і розвиток талантів та здібностей школярів у різних галузях природничих наук. Поглиблене вивчення програмного матеріалу з біології, прагнення учнів вивчати окремі питання з біології, які не прописані програмою, проведення екскурсій для ознайомлення з явищами природи, живими організмами та їх взаємозв'язки між довкіллям та собою. Організація заходів спрямованих на популяризацію біологічних знань, заклик до природоохоронної діяльності учнів.

Гурткова робота може стати своєрідним майданчиком для розвитку творчості учасників, де вони зможуть виявити та реалізувати свої мрії та ідеї. Організація гуртка сприяє формуванню між вихованцями дружби, співпраці, надає можливість учасникам взяти на себе лідерську роль та розвивати навички керівника. Гурткова діяльність, дає можливість розвивати інтелектуальні здібності, розвивати навички що будуть корисні в майбутній професійній діяльності [12].

1.3. Методика та проведення гурткової роботи з біології

«Визначено, що гурткова діяльність з біології, залежно від рівня складності, є початкового (загальний розвиток вихованців), основного (розвиток інтересі та задоволення потреб), та високому (об'єднання за інтересами для талановитих вихованців) рівні. Відповідно до рівня діяльності гуртка, вчитель повинен розробити програму діяльності, в якій необхідно відобразити основні положення практичної діяльності, які будуть реалізовуватися під час організації гурткового дозвілля. [13]. Розробляючи план гуртка, керівнику необхідно врахувати традиції навчального закладу, його матеріально-технічну базу яку можна було б використати. У найбільш широкому ракурсі розроблений план повинен охоплювати теоретичні та практичні аспекти діяльності на рік.

Гурток має мати постійний склад учнів, їхня кількість може бути різною, але не більше як 10-15 осіб. Робота в гуртку проводиться систематично, рекомендується проводити гурткові заняття двічі на місяць або щотижня. Вчителі закладу загальної середньої освіти ознайомлюють дітей із гуртками й активно сприяють тому, щоб учні змогли визначитися з напрямком роботи який їм найбільше подобається, і що б відповідав їхнім нахилам і здібностям. Учень може вибрати не тільки один, а навіть декілька гуртків, але їх кількість не має перевищувати 2-3, щоб дитина не перевантажувалася.

Тривалість гурткових занять визначається із урахуванням психофізіологічного розвитку та допустимого навантаження для різних вікових категорій учнів 30-45 хв. Заняття необхідно проводити у світлому та просторому навчальному кабінеті, який повністю відповідає усім санітарно-технічним нормам та вимогам. Керівник та учні гуртка мають дбати про те щоб у приміщенні, де проходять заняття гуртка було прибрано і робоче місце дітей, і обов'язково відповідало усім вимогам. Навчальне обладнання кабінету має нараховувати відповідний комплект навчальних меблів та приладдя, які необхідні для високої якості організації занять гуртка. Такий рівень підготовки навчального кабінету організовує і дисциплінує вихованців на активну

навчально-пізнавальну діяльність. Гурткові заняття мають дуже багато спільного з уроками в закладах загальної середньої освіти. У гуртковій роботі керівник може застосовувати такі типи навчальних занять:

- Засвоєння нових знань, умінь і навичок;
- Формування практичних умінь та навичок;
- Застосування знань, умінь та навичок;
- Узагальнення та систематизації;
- Комбіноване.»

«Також у гуртковій роботі з біології можна проводити різноманітні та захоплюючі заняття, такі як: лабораторні роботи, сприяють вивченню біологічних явищ та процесів через експерименти. Екскурсії в природу для вивчення флори та фауни рідного краю, різноманітність екосистем місцевості. Проекти еколого-натуралістичного напрямку спрямовані на вивчення та покращення навколишнього середовища, за допомогою самостійної розробки дослідження та реалізації проектів. Зоологічні виставки, організовуються з метою представлення різноманітності тваринного світу [14]. Ці види занять сприяють поглибленню знань учасників гуртка з біології та розвитку їхнього інтересу до природничих наук. Для того, щоб досягнути максимальної уваги учнів на заняттях гуртка, керівнику слід максимально залучати учнів до роботи та прислухатися до коментарів та відгуків учнів, враховувати їхні пропозиції та побажання. Такий підхід допоможе вихованцям та вчителю підібрати ті напрямки практичної діяльності, форми занять і методи проведення занять, які в повній мірі будуть цікавими та корисними для дітей. Це дозволить керівнику ще з перших днів налагодити позитивний мікроклімат та стимулювання гуртківців до активної самостійної діяльності, а також дасть мотивацію та ентузіазм дітям до подальшої роботи в гуртку. Серед усіх типів проведення навчальних занять, педагоги найчастіше використовують комбіновані заняття. Пропоную розглянути структуру такого заняття детальніше у таблиці 1.3.1.

Структура комбінованого гурткового заняття

Етап заняття	Зміст заняття
I. Організація вихованців на початку заняття (5 хв.)	Створення позитивного настрою між учнями; оголошення мети і завдання заняття; підготовка та перевірка матеріалів необхідних для подальшої роботи; налаштування вихованців.
II. Мотивація навчальної діяльності (5 хв.)	Активізація навчально-пізнавальної активності учнів; підготовка до свідомого сприйняття інформації.
III. Перевірка домашнього завдання (5 хв.)	Коротка бесіда – опитування дітей з метою виявлення залишкових знань.
IV. Актуалізація опорних знань (5 хв.)	Учні аналізують власний життєвий досвід, з метою розуміння важливості вивчення нового матеріалу.
V. Вивчення нового матеріалу (10 хв.)	Вивчення вихованцями нових знань умінь та практичних навичок.
VI. Контроль і самоперевірка знань (5 хв.)	Діти відтворюють вивчений матеріал, систематизують його та узагальнюють; виконують різні творчі завдання на основі вивченого.
VII. Підведення підсумків. Рефлексія. (5 хв.)	Перегляд основних пунктів, які були вивчені на занятті. Можна використати короткі тестові завдання, обговорення або групові завдання.
VII. Повідомлення домашнього завдання. (5 хв.)	Оголошення зміст завдань що потрібно виконати вдома, короткий інструктаж щодо їх виконання.

Проаналізувавши загально педагогічну літературу [15,16] нами було виокремлено три групи методів, які на нашу думку є найбільш ефективними для організації гурткових занять з біології (табл.1.3.2.)».

Методи гурткової роботи з біології

Наочні і практичні методи	Усні методи	Спеціальні методи
• Демонстрування	• Повідомлення	• Заохочення
• Спостереження	• Бесіда	• Навіювання
• Ілюстрування	• Розповідь і пояснення	• Переконання
• Досліди	• Консультація	• Екскурсія
• Вправи	• Лекція	• Змагання
• Практична робота	• Інструктаж	• Імпровізація

«Підготовка гурткового заняття вимагає від керівника не лише теоретичних знань, а й знань про сучасні педагогічні методи та технології, які б могли дозволити активізувати пізнавальну діяльність та підтримувати пізнавальний інтерес вихованців протягом всіх занять. Про успіх проведеного заняття свідчить низка необхідних заходів що здійснюються безпосередньо керівником гуртка, зокрема це діагностика та оцінка можливостей школярів що виявили бажання відвідувати гурток, вивчення їх задатків та здібностей, пізнавальних інтересів. Саме цей етап дозволить вчителю правильно та ефективно визначити мету та завдання гуртка. Наступним етапом буде вибір оптимальних форм проведення заняття, яке дозволить провести заняття відповідно до навчальних потреб дитини. І останній етап – це підготовка до заняття, підбір відповідної методики його проведення. Вибір методів роботи у гуртковій діяльності повністю залежить від особистої професійності керівника, поставлених завдань та шляхів їх виконання. На мою думку, не варто зациклюватися на одних і тих самих методах роботи. Потрібно поєднувати наочні і практичні методи з усними. Звичайно, потрібно приділяти увагу та використовувати спеціальні методи навчання їх також найчастіше поєднують з усними [17,18].

Нетрадиційні методи навчання: метод складної цілі, дозволяє планувати навчання учнів, формує відповідальність, віру у свої сили та себе; методи вибору, створює умови для прийняття вихованцями навчальної задачі, захоплення навчально-пізнавальною діяльністю; метод випередження, сприяє розвитку сильних якостей в характері учня; метод самоаналізу та колективної творчості, характерною рисою є залучення дітей до групових форм роботи; метод індивідуалізованого застосування програм залежно від особливостей учнів;

Пропоную розглянути найбільш поширені методики навчання, що використовуються у позашкільній діяльності, а саме:

Методика диференційованого навчання: вчитель викладає новий матеріал всім учням однаково, а на практичній частині пропонує завдання різного рівня складності в залежності від здібностей, віку і рівня підготовки учня.

Методика індивідуального навчання: для кожного школяра вчитель складає індивідуальний план його роботи, який реалізується в оптимальному для нього темпі.

Методика проблемного навчання: вчитель не дає готовий матеріал, а ставить перед ними проблему і учні мають знайти вирішення проблеми, в ході такого пошуку самі отримують необхідні теоретичні знання і практичні вміння.

Методика проєктної діяльності: відповідно до теми організуються як робота над тематичним проєктом, його оформляють і захищають.

Отже, майстерність керівника гуртка полягає в ефективному використанні сучасних методах роботи з учнями, спрямованих на вдосконалення програм, творчому підході до організації занять, змісту, форм і методів діяльності. Починаючи з першого заняття, керівник має мати на меті виявити індивідуальні особливості кожного гуртківця, їх нахили та інтереси. Для стимуляції у вихованців позитивного ставлення до гурткових занять, необхідно застосовувати різноманітні методики і прийоми зацікавлення».

1.4. Аналіз програм еколого-натуралістичного напрямку

Орієнтуючись на світові стандарти, Україна встановила свою чітку позицію щодо розвитку позашкільної освіти. Заклади освіти повинні робити вагомий внесок у її реалізацію. Саме, позашкільна освіта має сприяти поширенню знань про стан довкілля, стандарти, критерії та рекомендації щодо прийняття рішень з природоохоронних питань. Загальною метою навчальних програм є створення умов для творчого розвитку, професійного самовизначення учнів у процесі засвоєння основних знань з природничих дисциплін та проведення дослідницької діяльності, виховання екологічної культури. Зокрема акцент у навчальних програмах еколого-натуралістичного напрямку зроблено на ціннісних орієнтаціях та особистісного ставлення, а не на області знань.

В загальному мова йде, про створення системи цінностей, що будуть формувати культурний світогляд, який б не залежав від деяких факторів, як зміна політичної чи економічної ситуації, а в якій би збереження і захист природи вважалися такою ж цінністю, як і саме життя.

Біологічні галузі науки, є обов'язковою складовою профільної підготовки майбутніх зоологів, екологів, спеціалістів у сфері агропромислового комплексу, оскільки вони вирішують завдання органічного поєднання дисциплін біологічного спрямування та охорони природнього середовища. Біологічні знання втілюють завдання екологічної освіти більш з теоретичної сторони, вони розкривають значущість екологічного матеріалу, сприяють розвитку екологічного мислення.

Проаналізовані нами програми побудовані на основі як загальних дидактичних (систематичних, науковості, доступності, інтеграції навчання в життя), так і специфічних (фенологічний, краєзнавчий, народознавчий) принципах [14]. Особливість полягає в тому, що більше уваги приділяється самостійній практичній роботі гуртківців у лабораторіях, на природі та навчально-дослідних земельних ділянках, проведенню екскурсій (табл. 1.4.1.).

Порівняльна характеристика навчальних програм еколого-натуралістичного напрямку

№ п/п	Назва навчальної програми	Автор/рок и створення	Навчальні рівні	Вік дітей	Загальна кількість годин	К-сть теор./практ. занять
1.	«Юні друзі природи»	МОНУ/ 2003 р.	Початковий (1 р. навч.)	7-10 років	144	58/86
2.	«Юні рослинники»	МОНУ/ 2013р.	Початковий і основний (2 р. навч.)	11-15 років	360	114/249
3.	«Юні овочівники»	МОНУ/ 2013р.	Початковий і основний (2 р. навч.)	11-15 років	360	125/232
4.	«Лікарські рослини»	МОНУ/ 2013р.	Основний (2 р. навч.)	13-16 років	432	147/285
5.	«Юні садівники»	МОНУ/ 2014р.	Початковий (2 р. навч.)	9-11 років	360	148/212
6.	«Юні лісівники»	Зведенюк М.А./2018р.	Початковий і основний (2 р. навч.)	12-16 років	432	224/208
7.	«Юні квітникарі»	МОНУ/ 2013р.	Початковий і основний (2 р. навч.)	13-16 років	360	145/215
8.	«Юні бджолярі»	МОНУ/ 2013р.	Початковий і основний (2 р. навч.)	12-16 років	360	117/243
9.	«Юні кінологи»	МОНУ/ 2013р.	Початковий і основний (2 р. навч.)	13-15 років	432	186/246
10.	«Фотонатуралісти»	МОНУ/ 2014р.	Початковий і основний (2 р. навч.)	12-16 років	360	115/245
11.	«Природа рідного краю»	Васютіна Т.М., Драган О.А. /2015р.	Початковий (2 р. навч.)	7-10 років	288	84/204

Проаналізувавши інтернет джерела та матеріали сайту Міністерства освіти і науки України, щодо гуртків еколого-натуралістичного напрямку [14,26] зроблено порівняльну таблицю (табл. 1.4.1.) в якій відображено основні гуртки на які ми орієнтуватися, зокрема типова програма «Юні друзі природи», по якій ми і робили нашу адаптовану програму. Бачимо, що програми мають різноманітну тематику, і є як вузького спрямування так і широкого. Майже всі вони розроблені і затверджені МОН України, але як бачимо такі гуртки як «Юні

лісівники» та гурток «Природа рідного краю» є авторськими. Найдавнішим є гурток «Юні друзі природи» його розробили та затвердили ще у 2001 році, 55% програм розроблено у 2013 році, 18% гуртків розроблено у 2014 році, у 2015 році розроблено 9% гуртків, і найновіший з всього переліку гурток «Юні лісівники» є авторським і розроблений та затверджений у 2018 році.

Відповідно до навчальних рівнів, більшість опрацьованих нами програм, розроблені на два рівні навчання початковий та основний. Обидва рівні навчання мають 64% програм, тільки до початкового рівня навчання відноситься 27%, і тільки до основного рівня навчання є 9% програм. Майже всі гуртки розраховані на 2 роки навчання, тільки гурток «Юні друзі природи» на 1 рік навчання.

Відповідно до віку учнів навчальні програми також мають свої особливості, зокрема 27% гуртків розраховані на молодший та середній шкільний вік. На середній та старший шкільний вік розраховано більшість гуртків, а саме 72%. Загальна кількість годин гуртка коливається від 432 годин до 144 годин. Також спостерігаємо таку тенденцію, що на перший рік навчання виділяється менше тем для вивчення оскільки він переважно є початковим. Всі програми які ми опрацювали мають спільну побудову, а також складені з урахуванням змісту різних освітніх галузей «Природознавство», «Технології», «Математика», «Здоров'я і фізична культура» з Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Ще однією особливістю цих програм це те що у 91% програм на практичні заняття відведено більше 60% годин від загальної кількості гурткових занять, а програм де відведено більше часу на теоретичні заняття всього 9%.

Отже, гурток як одна з форм організації позакласної роботи розширює та поглиблює знання учнів, створює максимально комфортні умови для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку. З'ясовано, що за напрямом гурток «Юні друзі природи» має різні варіації організації, досліджено гуртки еколого-натуралістичного напрямку, вони створені та затверджені близько 10 років тому, тому ми пропонуємо їх сучасну адаптацію

Розділ 2. Об'єкт, предмет і методи дослідження

Об'єкт дослідження: навчально-виховна позакласна робота з біології для учнів 7-8 класів у на прикладі Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК».

Предмет дослідження: методичні підходи до організації гурткової роботи в школі.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань нами було використано наступні методи дослідження:

Емпіричні та теоретичні – вивчення та аналіз науково-педагогічної літератури з теми дослідження, а також опрацювання досвіду роботи вчителів з методики позакласної роботи з біології; бесіди, опитування, анкетування учнів; педагогічний експеримент та спостереження з метою перевірки та доведення гіпотези дослідження у ході якого було встановлено прогалини у проведенні позакласної роботи з біології та перевірено ефективність гурткової роботи з біології в процесі активізації пізнавальної діяльності учнів. Статистична кількісна і якісна обробка результатів дослідження, на основі якої було перевірено педагогічну ефективність розроблених рекомендацій.

Експериментальна база дослідження. В даному дослідженні брали участь учнів 7 класу ТОВ «Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК»: 10 осіб – учнів, які виявили бажання добровільно відвідувати позаурочні заняття гуртка «Юні друзі природи». Експериментальна робота проводилась упродовж 2022-2023 навчального року в очній формі навчання.

Розділ 3. Організація гурткової роботи з біології з учнями 7 класів «Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК»

Одним із важливих завдань сучасної шкільної освіти є забезпечення учнів основ фундаментальних знань, розвивати їх практичні вміння і навички, виховувати їх творчими особистостями. В. Сухомлинський писав: *«Гуртки – важлива форма виховання. Цінність гурткової роботи полягає в тому, що кожен може протягом тривалого часу випробувати свої здібності, задатки, пробувати в конкретній справі свої схильності, знайти улюблену роботу. Без гуртків, в яких вирує допитлива думка, не можна уявити ні інтелектуального, ні емоційно-естетичного виховання. Кожен гурток – центр творчої праці і повноцінного інтелектуального життя»* [18]. Гурткова робота в закладах загальної середньої освіти, є безпосередньо частиною освітнього процесу. Це один із найефективніших шляхів розвитку науково та творчо спрямованої особистості. Саме тому організація роботи різноманітних гуртків, секцій у закладах загальної середньої освіти потребує особливої уваги з боку адміністрації безпосереднього закладу освіти та районних управлінь освіти. Результативність позашкільної освіти значною мірою залежить від чіткої, продуманої її організації, планування та координації.

У цьому розділі нами проаналізовано сучасний стан організації позакласної роботи у закладах загальної середньої освіти. Обґрунтовано необхідність організації роботи гуртка еколого–натуралістичного спрямування у ТОВ «Чернівецький приватний ліцей «ЮНІК», подано власні розробки для організації роботи гуртка «Юні друзі природи» (7 класи), в тому числі програму гуртка та навчально-тематичний план, методичне забезпечення до проведення окремих занять, екскурсій.

ТОВ «Чернівецький приватний ліцей «ЮНІК» знаходиться за адресою м. Чернівці, вулиця Сидора Воробкевича 33. Рік заснування 2021, директор школи Куницька Ірина Михайліна. В ліцеї працює 15 учителів. Навчається 105 учні. Є молодша і старша школа. Специфіка полягає в тому, що в класах навчається

максимум 10 дітей. Учні на профільному рівні вивчають англійську мову, а також з першого класу учні мають такий предмет як фінансова грамотність у 10-11 економіка двічі на тиждень. Методична робота школи спрямована на виконання проблеми: Виховання сучасної молоді.

Встановлено що на період 2022-2023 навчального року на базі ТОВ Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК» досить ефективно проводять свою роботу три гуртки трьох напрямків (військово-патріотичного, художньо-естетичного, туристично-краєзнавчого) а саме:

- Гурток «Юні патріоти»;
- Гурток «Мистецький»;
- Гурток «Світ Колумбів».

Гурток «Юні патріоти» за напрямком роботи відноситься до військово-патріотичного характеру. Згідно програми розрахований на учнів 9-11 класів. В гуртковій роботі бере участь 10 учнів різного віку. Керівник гуртка Хома Вікторія Степанівна вчитель історії та захисту вітчизни. Заняття проводяться згідно розкладу раз на тиждень по вівторкам з 15:30 – 16:15, відповідно одразу по закінченню уроків.

Гурток «Мистецький» за напрямком роботи відноситься до художньо-естетичного характеру. Згідно програми призначений для учнів 6-8 класів. В діяльності гуртка бере участь 10 учнів, переважно дівчатка. Гурткові заняття проводяться згідно розкладу двічі на тиждень по понеділкам в середам, також після уроків.

Гурток «Світ Колумбів» за напрямком роботи відноситься до туристично-краєзнавчого характеру. За програмою призначений для учнів 7-9 класів. В діяльності гуртка бере участь 10 учнів. Гурткові заняття проводяться згідно розкладу один раз на тиждень по четвергам, також після уроків.

На кожний гурток затверджена програма та календарно-тематичні плани вище згаданих гуртків затверджені МОН України, і узгоджені на завірені підписом директора ліцею. Заняття проводяться у сучасних світлих класах, або

на пришкольній дитячій площадці. У середньому заняття тривають 35-40 хвилин, згідно з розкладом. Кількість учнів не перевищує норму в середньому це 10-15 осіб. Ліцей забезпечує керівників гуртків всіма необхідними матеріалами для проведення цікавих занять, а саме роздатковий матеріал, малюнки, мультимедійне обладнання та методичний матеріал. Також нами було опрацьовано журнал із обліку роботи гуртка та основними правилами його ведення.

Із розмов з вчителями, визначено, що для того щоб добитися максимальної активної участі школярів у гуртковій діяльності, вчителю що організовує гурток, потрібно якнайбільше залучати учнів до роботи та дослухатися до їх порад. Але існують загальні підходи, які передбачають те, що на першому занятті керівник обов'язково має обговорити план роботи зі своїми учнями, і якщо в учнів будуть якісь зауваження або доповнення, то потрібно внести корективи або роз'яснити дітям причини у доцільності внесення змін у плані. Такий підхід допоможе вихованцям та керівнику вибирати ті напрямки практичної діяльності, які будуть корисними та цікавими для дітей. Саме таким чином розроблений план буде мати більші шанси для успішного втілення на практиці. Це все дозволить керівнику ще з перших занять налагодити позитивний мікроклімат та створити стимул гуртківцям до самостійно діяльності. У робочому плані варто передбачити перелік основних практичних занять, екскурсій до парку чи лісу, на виробництво чи до вищого навчального закладу, а також можна запланувати індивідуальні консультації, розповіді, бесіди на ті чи інші теми, що будуть цікавити дітей. Керівникові гурта потрібно уважно підходити до розробки змісту практичної діяльності вихованців, постійно вибирати цікаві матеріали та інструменти для того, щоб заняття були максимально корисними та ефективними. При необхідності керівник може вносити певні корективи у зміст конкретних занять, виходячи із реальної ситуації. У зв'язку з відсутністю гуртка еколого-натуралістичного спрямування нами у наступному підрозділі розроблена програма гуртка «Юні друзі природи» для учнів 7-8 класів.

3.1. Умови проведення педагогічного експерименту

Як ми бачимо, з попереднього підрозділу на базі наших досліджень не проводиться жодного гуртка еколого-натуралістичного напрямку. Тому одним із завдань нашої роботи було розробити програму такого гуртка та дослідити ефективність від проведених гурткових занять для формування рівнів розумової діяльності учнів 7 класу ліцею «ЮНІК».

Щоб мотивувати учнів ми використали наступні підходи: розповіли учням що їх чекатиме це перш за все цікавий та захоплюючий зміст занять, щоб учні бачили в них цінність та заохочення для розвитку своїх знань. Атмосфера, що сприяє творчості та самовиразу учнів, дозволяючи їм ділитися власними дослідженнями, ідеями та враженнями. Будуть використані інформаційні технології, такі як віртуальні екскурсії чи мультимедійні презентації, щоб зробити навчання більш цікавим та інтерактивним. Також ми протягом занять будемо відслідковувати найактивніших учнів та нагороджувати тих, хто буде досягати високих результатів у гуртку, щоб стимулювати конкурентоспроможність та досягнення.

Ми обрали саме 7 клас, тому що учні вивчають відповідно до календарно тематичного плану з біології розділ «Різноманітність тварин», тому нам було цікаво простежити ефективність позакласної роботи, в ході якої більше вивчалися подібні матеріали. Саме з ними я проводила більшість занять, і коли я запропонувала їм саме формат гурткових позаурочних занять учні мене підтримали та погодилися брати участь в нашому гуртку. Дослідження проводилося в період 2022-2023 навчального року, в очному форматі. Всім учням в класі було запропоновано пройти тестові завдання до того як вони відвідували заняття гуртка, та після того як вони відвідали декілька гурткових занять, таким чином ми порівнюємо результати і дізнаємося чи ефективним було проведення позакласної роботи з біології у вигляді гуртка «Юні друзі природи» в даному закладі освіти чи ні.

Експериментальний клас: учні 7 класу – 10 осіб (учасники гуртка).

Для діагностики початкового рівня розумового розвитку дітей перед початком проведення занять ми провели контрольний зріз, що включав в себе запитання на визначення рівня володіння прийомів порівняння, класифікації, визначення поняття, та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. (Додаток 7). Аналіз даних робіт ми здійснювали за допомогою методики аналізу сформованості прийомів розумової діяльності [4]. Для того щоб здійснити такий аналіз ми визначили рівні виконання прийомів розумової діяльності:

Рівні сформованості прийому порівняння: Рівень 0 (низький) порівняння відсутнє. Рівень 1 (середній) порівняння проводиться частково, називаються тільки ознаки подібності чи відмінності. Рівень 2 (достатній) виділяється тільки частина подібних чи відсіних ознак. Рівень 3 (високий) вказуються основні ознаки відмінності та подібності, формулювання висновків.

Рівні сформованості прийому визначати поняття: Рівень 0 (низький) поняття відсутнє. Рівень 1 (середній) немає розуміння ключового слова, загальні ознаки не виділяються. Рівень 2 (достатній) поняття визначено правильно але його загальні ознаки вказані хибно. Рівень 3 (високий) поняття визначено вірно.

Рівні сформованості прийому пояснення причинно-наслідкових зв'язків: Рівень 0 (низький) не привильне пояснення або зміна пояснень описом. Рівень 1 (середній) часткове пояснення, причини вказані частково. Рівень 2 (достатній) причини і наслідки розкрито, але не в правильному порядку. Рівень 3 (високий) наслідки і причини виділено, зроблено висновки.

Рівні сформованості прийому класифікації: Рівень 0 (низький) класифікація не правильна. Рівень 1 (середній) класифікація часткова тільки за декількома критеріями. Рівень 2 (достатній) класифікація проведена на загальній підставі, не виділені рівні. Рівень 3 (високий) класифікація проведена правильно.

Згідно відповідей учнів було визначено рівні сформованості прийомів порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, визначення поняття та класифікації на початку та в кінці експерименту. В Таблиці 3.4.1. показано

співвідношення рівнів володіння прийомами розумової діяльності до проведення експериментальних занять гуртка.

Таблиця 3.4.1.

Рівні виконання прийому розумової діяльності	Учні	
	Кількість	Відсоткове значення %
Порівняння		
Низький	1	10%
Середній	3	30%
Достатній	2	20%
Високий	2	20%
Визначення поняття		
Низький	4	40%
Середній	2	20%
Достатній	3	30%
Високий	2	20%
Пояснення причинно-наслідкового зв'язку		
Низький	4	40%
Середній	3	30%
Достатній	2	20%
Високий	1	10%
Класифікація		
Низький	3	30%
Середній	2	20%
Достатній	3	30%
Високий	2	20%

Проведене визначення рівня сформованості прийомів розумової діяльності в учнів показало, що запропоновані завдання були для них не легкими для учнів 7 класу більшість піддослідних володіють низьким (30%) або середнім (25%), достатній рівень також (25%) , а на високому рівні всього 15% сформованості даного прийому. Хоча зазначити , що учні продемонстрували найменший відсоток саме з вищого рівня. Тому, це було для нас додатковою мотивацією, для організації гурткової роботи та доведення його ефективності.

3.2. Методичні основи організації гурткової роботи з учнями 7 класу

Організація гурткової роботи з учнями 7 класу може базуватися на таких методичних основах: спрямованість на інтереси учнів дозволяє зробити гурткову роботу більш привабливою та ефективною; спрямованість на розвиток творчості учнів, стимулювання їхнього креативного мислення; взаємодія з вчителями школи для підтримки та взаємодії у гуртковій діяльності; організація практичних занять та майстер-класів для поглиблення знань та навичок; врахування роботи в групах для розвитку комунікативних навичок учнів; запрошення спеціалістів для проведення лекцій або майстер-класів; встановлення системи оцінювання та мотивації для стимулювання активності та досягнень учнів; адаптація завдань до різного рівня підготовки учнів для забезпечення індивідуалізації навчання. Ці методичні підходи сприяють ефективній організації гурткової роботи та розвитку талантів учнів.

3.2.1. Розробка навчальної програми та навчального плану гуртка «Юні друзі природи»

Важливість гурткової діяльності полягає у тому що потрібно створювати систему підтримки і пошуку дитячих талантів, та створення роботи з обдарованими дітьми, організації позакласного життя підростаючого покоління, наданні певних порад, інструкцій як співпрацювати з природою, вивчати її, оберігати і примножувати її багатства, виховувати в дітей любов та екологічну культуру. В залежності від напрямку роботи гуртка, керівник розробляє програму гуртка, наприклад вони бувають: комплексні, наскрізні, пошуково-орієнтовані, однопрофільні, модульні та інтегровані. Також програми є:

- Модернізовані (адаптовані);
- Орієнтовні (типові);
- Авторські;
- Експериментальні (пробні) [19].

Типова програма гуртка має свою структуру: навчально-тематичний план, пояснювальна записка, зміст тем, основні вимоги до знань, умінь та навичок вихованців гуртка [22]. На основі цієї структури, керівник гуртка складає річний календарно-тематичний план.

Ми детально опрацювали програму «Юні друзі природи» що була створена на основі програми гуртка «Юні друзі природи» для молодшого шкільного віку, рекомендовану Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді, Міністерством освіти і науки України у 2001 році для гуртків еколого-натуралістичного напрямку, у яку внесено зміни і доповнення. Дана програма призначена для дітей молодшого шкільного віку, розрахована на один рік навчання на початковому рівні. Побудована з 8 розділів, вступу та підсумків. Всього на гурткові заняття виділено 144 години з них 86 практичних занять і 60 теоретичних. Враховуючи вік учнів молодшого шкільного віку, програмою заплановано використання різних методів і форм подачі матеріалу (Додаток 1).

Опрацювавши типову програму «Юні друзі природи», перед нами постає завдання адаптувати дану програму для учнів 7-8 класів Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК».

Розроблена нами навчальна програма (Додаток 2) з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку «Юні друзі природи» створена на основі типової програми «Юні друзі природи» затвердженої МОН України, спрямована на реалізацію в гуртках, та творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти. Програма розрахована на вихованців середньої школи віком 12-14 років. Під час того як ми складали нашу програму ми урахували зміст таких освітніх галузей: «Здоров'я і фізична культура», «Природознавство», «Технології» і «Математика» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Основною метою нашої програми є формувати базові компетентності у процесі вивчення природніх явищ та закономірностей, різноманітності флори і фауни рідного краю, виховання у гуртківців екологічної свідомості та любові до

рідного краю, розуміння в потребі охорони природи. Для того щоб реалізувати дану мету нами були поставлені відповідні завдання (Додаток 2).

Програма побудована на основі загальних дидактичних принципів (доступності, науковості, послідовності, систематичності та інтеграції отриманих знань в життя). У ній відображено і деякі специфічні принципи (сезонності та краєзнавчий). В даній програмі ми пропонуємо дітям детальніше ознайомитися із флорою та фауною своєї місцевості, та навчитися проводити елементарні фенологічні спостереження, дізнатися більше про лікарські рослини та їх застосування. Це дасть можливість учням навчитися орієнтуватися у навколишньому середовищі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, навчитися класифікувати живі об'єкти та давати визначення елементарним поняттям. Змістом нашої програми передбачено практичне та теоретичне отримання додаткових знань та набуття окремих навичок. У кожному розділі обов'язково теоретичний матеріал пов'язаний з практичним його використанням під час проведення екскурсій, досліджень на навчально-дослідній ділянці і т. д. Практичні роботи можна проводити у куточку живої природи, у кабінеті та безпосередньо на природі. Рекомендується практичні заняття частіше проводити на відкритом середовищі, це буде сприяти розвитку у вихованців практичних природоохоронних вмінь.

Враховуючи вікові особливості вихованців, навчальна програма гуртка орієнтована на учнів 12-13 років (7-8 клас). Тому ми пропонуємо використовувати різноманітні форми і методи подачі та засвоєння матеріалу. А саме різноманітні дидактичні ігри, сучасні інформаційно-комунікативні методи навчання, чергування форм роботи, вікторити, кросворди, масові природоохоронні заходи. На відміну від типової програми, ми адаптували та розширили нашу програму. Зокрема ми пропонуємо її у двох рівнях та проводити гурток на протязі двох років, а саме перший рік навчання це буде початковий рівень, загалом на нього ми виділили 70 годин (рекомендуємо проводити заняття з учнями 7 класу 1 раз на тиждень після уроків). Другий рік навчання ми зробили

основного рівня і виділили на нього 140 годин (рекомендуємо проводити заняття з учнями вже 8 класу з рази на тиждень після уроків).

Навчальна програма передбачає вивчення компонентів живої і неживої природи, роботу над екологічними та дослідницькими проектами, проведення фенологічних спостережень. Особливість полягає в тому, що дана програма наповнена різноманітними напрямками роботи для підвищення та зацікавлення навчально-пізнавальної діяльності. Вона поєднує в собі вивчення флори та фауни рідного краю, вплив людини на природу і все живе в цілому, це має допомогти вихованцям усвідомити всю важливість навколишнього середовища в житті людини, а також виховати любов, повагу, та бережливе ставлення до навколишнього світу. (Додаток 2. табл. 3.1.1.). Особливістю даної програми є те що в ній рівною мірою поєднано теоретична та практична робота спрямована на всебічний розвиток вихованців.

Навчально-тематичний план для початкового рівня навчання складається з восьми розділів («Вступ», «Різноманітність природи рідного краю», «Ведення спостережень за сезонними змінами у природі», «Рослина - частина живої природи», «Лікарські рослини рідного краю», «Тварини - частина живої природи», «Вплив діяльності людини на навколишнє середовище», «Весняний практикум»), на вивчення яких виділено 70 годин. Кожний з них має відповідно поділену кількість теоретичних (31 год.) та практичних занять (39 год.).

Наш план передбачає поглиблене вивчення учнями тваринний і рослинний світ рідного краю, проведення фенологічних спостережень за явищами природи. Кожний розділ програми передбачає встановлення зв'язку теоретичних знань із практичним застосуванням їх (проведення практичних робіт, екскурсій, спостереження природних явищ, та досліджень) (Додаток 2). Практичні роботи рекомендую проводити у кабінеті біології, та на відкритому середовищі. Також, для підвищеної ефективності та кращої мотивації навчально-пізнавальної діяльності, рекомендую використовувати різноманітні форми роботи: екскурсії, вікторини, конкурси, свята, практичні роботи, досліди та спостереження. Після

закінчення курсу діяльності гуртка, вихованець повинен знати: особливості різноманітності природи рідного краю; значення освітлення та вологості для рослин, тваринність свого краю його розмаїття; природні ресурси та їх використання; знати про лікарські рослини, правила їх збирання та охорону; значення лікарських рослин у житті людей; про заходи щодо охорони природи; назви та вигляд рослин і тварин, які є рідкісними ростуть і проживають на території рідного краю.

Навчально-тематичний план, для основного рівня навчання, другий рік навчання. Складається також з 8 розділів («Вступ», «Людина – частина живої природи», «Взаємозв'язок здоров'я зі станом довкілля», «Середовища та умови існування організмів», «Ліс – його флора і фауна», «Альтернативні джерела енергії», «Охорона навколишнього середовища», «Дослідження на навчально-дослідній ділянці чи у куточку природи»), на вивчення яких виділено 140 годин. Кожний з них має відповідно рівномірно поділену кількість теоретичних (70 год.) та практичних занять (70 год.).

Наш план передбачає поглиблене вивчення учнями знань про людину для здоров'я та життя людини. Значення природи у житті людини. Вплив людини на навколишнє середовище. Будова та функції органів людського тіла. Харчування та його вплив на здоров'я. Практичні заняття, екскурсії: ознайомлювальна екскурсія в куточок живої природи, на навчально-дослідку ділянку. Екскурсія до міського парку, знайомство з природою. Проведення коротких експериментів для вивчення роботи зору, слуху, дотику та інших сенсорних систем. Моделювання системи дихання. Використовуючи демонстрації, щоб пояснити, як працює система дихання, і проведення практичних вправ з дихальними вправами. Практична робота, правила надання першої допомоги в різних ситуаціях. Проведення метеорологічних спостережень, ведення щоденника. Дослідження впливу бур'янів на ріст і розвиток культурної рослини. Догляд за рослинами на навчально-дослідній ділянці, догляд за тваринами у кутовку жиої природи.

По закінченню, гурткової роботи гуртківці повинні вміти вести спостереження за рослинами і тваринами; самостійно записувати результати спостережень та узагальнювати їх; правильно збирати рослини й оформлювати гербарій для того щоб використовувати його у навчально-виховному процесі з біології; доглядати за жителями куточку живої природи і на клумбах території школи; розпізнавати та визначати тваринний і рослинний світ своєї місцевості; виявляти ознаки пристосування тварин і рослин до умов навколишнього середовища; вміти порівнювати явища і предмети у природі, класифікувати їх. Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові заняття, опитування, підготовка повідомлень та рефератів, виконання практичних завдань, ведення щоденника спостережень, участь в конкурсах, змаганнях, екскурсіях, вікторинах.

Отже, нами було розроблено розробку навчальної програми гуртка «Юні друзі природи» для учнів 7-8 класів ТОВ Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК». Особливістю нашої програми є те, що вона розрахована на два роки навчання складається з початкового та основного рівня навчання кожний побудований з практичної та теоретичної частини. До практичної частини входять екскурсії різної тематики, та практичні роботи, до теоретичної частини відносяться заняття лекційного типу. А також програмою передбачені, конкурс на кращий альбом, «Календар природи», два свята «Друзі наші менші» та свято квітів,и на різну тематику та вікторини. Заняття рекомендується проводити в перший рік навчання один раз на тиждень, тривалістю 35-40 хвилин, а на другий рік навчання двічі на тиждень, в кабінеті біології та на пришкольній ділянці.

3.2.2. Власні розробки тем до розділу «Тварини – частини живої природи»

Згідно програми та навчально-тематичний плану розроблено вісім занять з розділу «Тварини – частина живої природи» у даній роботі в якості прикладу представлено 4 детально проаналізованих занять (табл. 3.2.2.1.). Заняття проводилося з учнями 7 класу які добровільно відвідували гурткові заняття еколого-натуралістичного напрямку.

Таблиця 3.2.2.1.

План проведення занять гуртка (розділ «Тварини – частина живої природи»)

№ п./п.	Дата проведення	Тема заняття	Мета заняття	Форма заняття	Тип заняття	Обладнання та матеріали	Три вал.
1.	20 вересня 2023 р.	Зв'язок тварин з навколишнім середовищем. Класифікація тваринного світу.	Формувати знання учнів про тваринний світ....	Фронтальна.	Теоретично-лекційне	Малюнки, мультимедійна презентація, комп'ютер та колонки.	40 хв.
2.	4 жовтня 2023 р.	Зміна поведінки, забарвлення, умов життя тварин у зв'язк.	Поглибити знання учнів про періодичні зміни поведінки тварин...	Груповий	Комбінований	Презентація, відео матеріали, комп'ютер та колонки.	40 хв.
3.	18 жовтня 2023 р.	Значення тварин у природі та житті людини.	Підвищити рівень знань про значення тварин ...	Вікторина	Узагальнення знань	Фото тварин, відеоматеріали та презентація.	40 хв.
4.	1 листопада 2023 р.	Охорона навколишнього середовища	Виховувати у дітей любов до природи	Виховний захід	Комбінований	Презентація, відео матеріали, комп'ютер.	40 хв.

Методика проведення занять

Темою першого заняття є «Зв'язок тварин з навколишнім середовищем. Класифікація тваринного світу» (Додаток 3). Попри те, що дане дослідження проводилося в час коли в нашій країні оголошено воєнний стан, всі заняття у ліцеї проводяться у очному форматі, оскільки в будь який момент могла бути оголошена повітряна заняття в цей момент зупинялися усі учні у супроводі вчителів організовано прямували до надійного укриття. На щастя, під час проведення гурткових занять таких ситуацій не траплялося, і це позитивно вплинуло на хід нашого дослідження.

Заняття проводилося у світлому та просторому кабінеті який відповідав всі вище згаданим вимогам, у позаурочний час. Тривало 40 хв. На занятті було присутньо 10 учнів 7 класу ТОВ Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК», на період проходження практики 2022-2023 навчального року, я також проводила у цьому класі заняття з біології, і тому в мене був досвід роботи з ними, учні були досить доброзичливими до мене, можу сказати що я знайшла з ними спільну мову. Тому коли я розповіла їм про наш гурток еколого-натуралістичного спрямування, діти мене підтримали і добровільно взяли участь та охоче відвідували заняття нашого гуртка «Юні друзі природи»

Розпочалося заняття згідно правил із організаційного моменту, привітання з дітьми, перевірка їх готовності до заняття. Налаштування позитивного настрою за допомогою смайликів, учні по черзі обирали смайлик який відповідав їхньому настрою на той момент. Також на цьому етапі я провела дітям коротенький інструктаж щодо роботи гуртка плану занять тривалості та тематики. Коли ми узгодили всі організаційні питання, учні та я разом з ними, висловили свої очікування перед заняттям. Переходимо до наступного етапу нашого заняття це мотивація навчально-пізнавальної діяльності. (табл. 3.2.2.2.).

Таблиця 3.2.2.2.

План проведення заняття №1 тема «Зв'язок тварин з навколишнім середовищем. Класифікація тваринного світу»

№ п/п.	Етапи проведення заняття	Тривалість
1.	Організаційний момент	5 хв.
2.	Мотивація навчально-пізнавальної діяльності	5 хв.
3.	Основна частина заняття	25 хв.
4.	Узагальнення та підведення підсумків	5 хв.

На цьому етапі я використала вправу «Асоціативний куц» записала на дошці поняття «тварини», учні тим часом висловлювали свої асоціації щодо цього поняття, усі їхні відповіді я записувала на дошці і у нас вийшов куц асоціацій.

Наступним етапом нашого заняття було основна частина. Цю частину заняття я провела використовуючи демонстрацію презентації за допомогою комп'ютера. Розповіла учням про зоологію як науку що вивчає особливості будови, життєдіяльність тварин та їх зв'язки з навколишнім середовищем. Також розглянули різні галузі зоології, я запропонувала учням встановити логічну відповідність, вони витягували з коробочки назви наук, що вивчають різні класи тварин і встановити відповідність та прикріпити на дошці назву дисципліни з картинками певного представника цього класу. Я допомагала при виборі картинки наставляючи на правильну відповідь. Далі була міні-лекція з елементами бесіди я розповіла учням про класифікацію тварин, та навела приклад класифікації шпака звичайного, далі роздала учням картки на яких було зображено тваринку і завдання полягало в тому щоб за допомогою частково-пошукового методу з використанням інтернет джерел діти спробували класифікувати ту тваринку яка в них була зображена на картці.

І завершальна частина заняття узагальнення та підведення підсумків. На цьому етапі я вирішила використати кросворд, адже помітила ще з практики що їм подобається такий вид діяльності. Кросворд «Тварини навколо нас» розгадували всі разом, найактивніші підходили до дошки і записували відповідь. Для того щоб підбити підсумки, використала вправу «Незакінчені речення» я

навела учням приклад речень, і кожен по черзі обрав те яке йому подобається найбільше і продовжив його. На домашнє завдання скласти сенкан на тему «Тварини».

Наступнє заняття було на тему «Зміна поведінки, забарвлення, умов життя тварин у зв'язку з пристосуванням до сезонних змін у природі» (Додаток 4) вже комбінованого типу, учні працювали у малих групах. (табл. 3.2.2.3.)

Таблиця 3.2.2.3.

План проведення заняття № 2 на тему «Зміна поведінки, забарвлення, умов життя тварин у зв'язку з пристосуванням до сезонних змін у природі»

№ п/п.	Етапи проведення заняття	Тривалість
1.	Організаційний момент	5 хв.
2.	Мотивація навчально-пізнавальної діяльності	5 хв.
3.	Основна частина заняття	20 хв.
4.	Узагальнення та підведення підсумків	10 хв.

Розпочалося заняття згідно плану із організаційного моменту. Перевірки присутніх, підготовки робочого місця учнів та налаштування позитивної атмосфери в класній кімнаті. Перевірила домашнє завдання, учні зачитували свої сенкани на клас. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності, повідомила тему та мету нашого заняття, використала прийом «Віршовані рядки», Зачитала вірш, після чого дітки висловили свої думки щодо почутого та відповідали на проблемні запитання.

Переходимо до основної частини заняття. Вивчення нового матеріалу. За допомогою демонстрації презентації пояснила дітям про періодичні зміни умов середовища, та пристосування тварин до цих змін. Також на цьому етапі я використала прийом «Анаграми» запропонувала учням розгадати анаграми, які перед тим записала на дошці. Це були назви тварин діти їх по черзі відгадували та називали їхнє пристосування вказуючи на конкретну зміну умов навколишнього середовища.

На завершення з метою узагальнення опрацьованого матеріалу використала вправу «Вірю – Не вірю». Я зачитувала твердження, а учні відповідали чи вірять вони якщо твердження було правильним, або не вірять якщо воно було не правильним. Підбиття підсумків заняття у формі бесіди. Гуртківці давали відповіді на мої запитання наприклад: Що вас здивувало чи вразило на даному занятті? Чи збулися ваші очікування від сьогоднішнього заняття? Що найбільше запам'яталось? і т. д., відповіді були досить позитивними та змістовними. Всі учні отримали домашнє завдання скласти екологічну казку «Чому ведмідь спить взимку?».

Третє заняття було на тему «Значення тварин у природі та житті людини» (Додаток 5) Дане заняття я вирішила провести у формі гри-вікторини. Тому під час організаційного етапу, відбулося привітання учнів, перевірка їхньої готовності до уроку, а також учні здали мені своє домашнє завдання, поділилися враженнями про нього (табл. 3.2.2.4.). Далі відбулася підготовка до гри я поділила клас на дві команди по 5 учасників. Кожна команда мала завдання придумати собі назву, обрати капітана та намалювати емблему. Гра складається з 6 раундів. Кожна правильна відповідь буде оцінюватися в 1 бал. За доповнення відповіді дається 0,5 балів. За емблему, назву та представлення команди також дається 0,5 балів.

Таблиця 3.2.2.4.

План проведення заняття №3 на тему «Значення тварин у природі та житті людини»

№ п/п	Етапи проведення заняття	Тривалість
1.	Організаційний момент	10 хв.
2.	Основна частина заняття	25 хв.
3.	Узагальнення та підведення підсумків	5 хв.

Основна частина заняття. Розпочинаємо гру-вікторину. Раунд №1 називається «Знайомимось знов» я зачитувала короткі відомості про тварин учні мали здогадатися про кого йде мова. Хто відповідав правильно отримував бал. Всі отримані бали я фіксувала на дошці результатів.

Раунд №2 називається «Тварини в народній уяві» коротко розповіла учням про традиційні уявлення українців про тварин та їхнє значення. Тому на цьому

етапі я зачитувала гуртківцям саме значення в культурі і ставлення нашого народу до тієї чи іншої тваринки, знову ж таки вони мали відгадувати за почутою інформацією, такий вид діяльності добре розвиває в дітей логічне мислення.

Раунд №3 називається «Тварини музею природи». В цьому раунді у характеристиці тварин вказувалося саме на морфологічні та фізіологічні особливості будови тварин. Саме покладаючись на свої знання, учні роблять висновки та вгадують назву описаної тварини.

Раунд №4 має назву «Їх називають домашніми». Коротка характеристика домашніх тварин та їх значення для людства, а потім також озвучувала коротеньку цікаву історію, учні називали тварину про яку йшлося.

Раунд №5 називається «Загадкові малюнки». Я роздала гравцям малюнки тварин, а їм потрібно було визначити з частин яких тварин складені зображені тварини, бали отримує та команда яка швидше правильно відгадає тварин.

Раунд №6 називається «Хто краще співає» Гравцям було дано завдання пригадати пісні у яких згадуються тварини. Виграє та команда, яка згадає більше. Підрахунок балів та підведення підсумків. Оголошення результатів. В якості призу учні тієї команди що виграла отримали оцінки в журнал з предмету основи здоров'я. На завершення діти висловили свої враження і зробили акцент на тому що їм сподобалося найбільше, і що б вони хотіли змінити. Під час підготовки та проведення гурткових занять ми намагалися приділяти увагу тому щоб учні отримували нові знання та закріплювали раніше отримані знання із зоології. Розвинути та поглибити знання про тварин та їх значення у природі та житті людини.

Також для учнів гуртка ми підготували, організували та провели виховний захід на тему «Охорона навколишнього середовища». Даний захід ми під час уроку основи здоров'я. також з учнями 7 класу. Метою виховного заходу було виховувати у дітей любов до природи, розвивати уміння турбуватися про неї, узагальнювати знання правил поведінки в навколишньому середовищі, виховувати розуміння потреби охорони добкілля (Додаток 9)

План проведення заняття №3 на тему «Охорона навколишнього середовища».

№ п/п	Етапи проведення заняття	Тривалість
1.	Організаційний момент	10 хв.
2.	Основна частина заняття	25 хв.
3.	Узагальнення та підведення підсумків	5 хв.

Хід заходу

На початку заняття відбулася організація класу та привітання, були присутні всі учні (табл. 3.2.2.5.). Для мотивації навчальної діяльності використала прийом «Віршовані рядки», всі уважно слухали. Після того як прослухали я поставила учням проблемні запитання на які діти активно відповідали, ми разом підсумували все сказане. Наступним етапом було дидактичне завдання: воно полягало в тому що учні організувалися у дві групи, кожна з них отримала теми на які потрібно було скласти шість речень, після цього кожний гуртківець зображує за допомогою малюнка свою ідею захисту навколишнього середовища. З малюнків ми оформляємо стенд «Чим ми можемо допомогти нашій природі?».

Наступною формою роботи була дидактична гра «Яким буває сміття?» метою якою було навчити дітей розрізняти сміття природного походження і виготовлене людиною. Перед учнями було продемонстровано два кошики чорного і зеленого кольору, а також папір, опале листя, пластикові пляшки, шматочки кори, цelloфанові пакети і т.д. Я запропонувала учням розподілити дане сміття в два кошики відповідно в чорний вони складали некорисне сміття, а до зеленого відправляли те сміття що не забруднює наше середовище. По закінченні, разом проаналізували вибір учнів, та зробили відповідні висновки.

Ще одним методом роботи була проведена дискусія на тему «Як ми можемо допомогти природі?», я зачитала учням скарги від природи. Завданням гуртківців було запропонувати варіанти розв'язання даної проблеми. Дане завдання виконано успішно, всі проблеми були розв'язані. По закінченню

заняття підбили підсумки. Учні висловили свої враження, та кожен зробив висновок про те що потрібно дбати про навколишнє середовище, для того щоб всім добре жилося.

Отже, нами було підготовлено, організовано та проведено заняття з розділу «Тварини – частина живої природи» гуртка «Юні друзі природи» з учнями 7 класу ТОВ Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК» у складі 10 осіб. Заняття було різних типів в організації яких використовувала сучасні технології навчання та інтерактивні форми роботи. По завершенню вивчення даних тем, учні пройшли різноманітні тести (Додаток 6). Результати будуть представлені у підрозділі 3.5. У наступному підрозділі пропоную розглянути методичні рекомендації та аналіз практичного завдання

3. 2. 3. Схеми проведення віртуальної екскурсії «Різноманітність тваринного світу своєї місцевості»

Для кращого засвоєння вивченого матеріалу на заняттях, в позакласний час нами було запропоновано у рамках гуртка «Юні друзі природи» провести віртуальну екскурсію до лісу з метою ознайомити учнів різноманітність тварин, навчитися вести спостереження за змінами в природі, формувати в учнів поняття про ліс та виховувати екологічну культуру підростаючого покоління. Ознайомити з тваринним світом лісу (Додаток 7).

Дане практичне заняття проводилося за допомоги та ініціативи учнів та за допомогою сучасних технічних засобів навчання: комп'ютера, відео та фото матеріалів. Дане заняття також проводилося після уроків, тривало 40 хвилин, було присутньо 10 учнів 7 класу ТОВ Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК» (табл. 3. 3. 1.)

Таблиця 3. 3. 1.

План проведення екскурсії «Різноманітність тваринного світу своєї місцевості»

№ п/п.	Етапи проведення екскурсії	Тривалість
--------	----------------------------	------------

1.	Організаційний момент	5 хв.
2.	Основна частина екскурсії	25 хв.
3.	Узагальнення та підведення підсумків	10 хв.

Хід віртуальної екскурсії

Організаційний момент починається із перевірки присутніх, налаштування позитивного настрою серед учнів, перевірка готовності робочого місця до подальшої продуктивної роботи. Для проведення даного заняття я використала демонстрацію мультимедійної презентації за допомогою комп'ютера. Також на цьому етапі учні обмінялися повідомленнями з власних спостережень про погодні умови за вікном. Я підсумувала все сказане та ми перейшли до основної частини нашої віртуальної екскурсії.

Основна частина екскурсії, її проведення. Дітям було запропоновано розгадати кросворд. Розгадали кодове слово «тварини». Учні здогадалися що протягом нашої екскурсії будемо говорити про різноманітність тварин рідного краю. Я задала учням проблемне запитання: Що ж таке ліс? І Хто в ньому живе? Кожен учень висловив свою думку покладаючись на власні знання та спостереження йде колективне обговорення. Наступний метод бесіди, учні називають дикі тварини які вони бачили на екрані та які проживають на території рідного краю, порівнюють їх способи життя, називали спільні та індивідуальні риси. Наступним етапом було використання гри «Хто назве більше тварин?», завдання полягає в тому що я на екрані демонструвала середовище, учні називали тварин, які в ньому проживають. Далі була міні розповідь про різноманітність тварин загалом та їхні особливості будови.

Наступний метод який ми використали це частково-пошуковий метод роботи, учні вибрали собі тваринку та за допомогою інтернет ресурсів шукали цікаві факти про цих тварин, готували міні повідомлення та розказували всім учням. Всі гарно підготувалися та доповіли, було досить інформативно та цікаво. По завершенню, ми перейшли до наступної діяльності, тут ми підготували аудіозаписи звуків які видають різні тварин, дітки уважно слухали та відгадували

тварин. Також ми розглянули правила поведінки у лісі, а також детально розібрали декілька проблемних ситуацій з яких кожен висловив своє бачення вирішення тих чи інших проблемних ситуацій. Таким чином ми підійшли до формулювання самих правил поведінки у лісі, всі разом пообіцяли їх дотримуватися.

Узагальнення та підбиття підсумків проведення віртуальної екскурсії, учням пропонується вправа «Мікрофон», вони по черзі продовжують такі фрази: «Сьогодні я дізналася...», «Було цікаво ...», «Тепер я зможу...» і т.д. Дітки активно висловлювали свою думку та ділилися своїми враженнями від побаченого та почутого. Загалом на протязі всього заняття у класі панувала приємна та дружелюбна атмосфера, і я думаю що нам вдалося разом досягти бажаного результату.

Отже, ми провели аналіз методики проведення практичного завдання в рамках гуртка «Юні друзі природи» під назвою «Різноманітність тваринного світу своєї місцевості», яке ми провели з учнями 7 класу ТОВ Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК» у форматі віртуальної екскурсії. Дане заняття було проведене з метою узагальнення та контролю, засвоєних знань вмій та навичок. Ми рекомендуємо для проведення практичних занять використовувати інтерактивні методи навчання, дидактичні ігри, постановку та розв'язання проблемних ситуацій, для підвищеного інтересу до навчально-пізнавальної діяльності. Після заняття було проведено анкетування учнів, результати якого будуть представлені в наступному підрозділі.

3.3. Ефективність проведення педагогічного експерименту

Після проведення занять гуртка було проведено контрольне тестування і виявилось, що в учнів підвищився рівень сформованості прийомів розумової діяльності, покращилася якість знань. Оцінити результати проведених гурткових занять можна за даними, представленими в табл. 3.3.1.

Учням було запропоновано десять завдань тестових завдань різного типу складності, спрямованих визначення рівнів сформованості прийомів розумової діяльності в учнів досліджуваного класу (Додаток 8.). А саме нашою метою було визначити наскільки учні вміють порівнювати явища, предмети чи організми між собою, чи можуть давати визначення найпростіших біологічних понять, чи вміють пояснювати причинно-наслідкові зв'язки що відбуваються у природі, та нарешті чи знають що таке класифікація і чи вміють нею користуватися. Тести були розроблені згідно того матеріалу який був розглянутий з учнями 7 класу на заняттях гуртка «Юні друзі природи».

Таблиця 3.3.1

Рівні виконання прийому розумової діяльності	Учні	
	Кількість	Відсоткове значення %
Порівняння		
Низький	1	10%
Середній	1	10%
Достатній	3	30%
Високий	5	50%
Визначення поняття		
Низький	1	10%
Середній	2	20%
Достатній	2	20%
Високий	5	50%
Пояснення причинно-наслідкового зв'язку		
Низький	1	10%
Середній	2	20%
Достатній	3	30%
Високий	4	40%
Класифікація		
Низький	1	10%
Середній	2	20%
Достатній	4	40%
Високий	3	30%

Проведене визначення рівня сформованості прийомів розумової діяльності в учнів після відвідування гурткових занять, показує нам що порівняно з початковою діагностикою, учні краще справилися із запропонованими завданнями. Більшість під дослідних показали нам наступні результати: всього 10% з низьким рівнем, а це на 20% менше ніж попередні результати, на середньому рівні 18%, це також менше на 7% від попередніх значень, достатній рівень підвищився на 5% відсотків і наразі він складає 30%, а на високому рівні результати зросли на 28% і загалом він становить 43% сформованості прийому. Хочу зазначити, що учні продемонстрували найбільший відсоток рівнів сформованості прийомів розумової діяльності саме на вищому рівні.

Після проведення практичного завдання віртуальної екскурсії «Різноманітність тваринного світу своєї місцевості» учням було запропоновано анкету яка містила в собі 10 запитань складених відповідно до матеріалу що було опрацьовано під час заняття, та варіанти відповіді «Так», «Ні», «Важко відповісти» (рис. 3.4.3). Моніторингове дослідження «Ефективність проведення занять гуртка «Юні друзі природи» в приватному ліцеї «ЮНІК» проведено відповідно до завдань роботи. Поставлені цілі й завдання виконані повністю. Підсумовуючи і узагальнюючи результати дослідження, хочу зробити висновок, що гурткова робота з еколого-натуралістичного напрямку в даному закладі освіти організована належним чином. Це підтверджують такі результати дослідження:

- майже всі учасники гуртка задоволені організацією гурткової роботи;
- більшість гуртківців мають підвищений навчально-пізнавальний інтерес з біології;
- учні хотіли би продовжувати відвідувати заняття гуртка «Юні друзі природи»

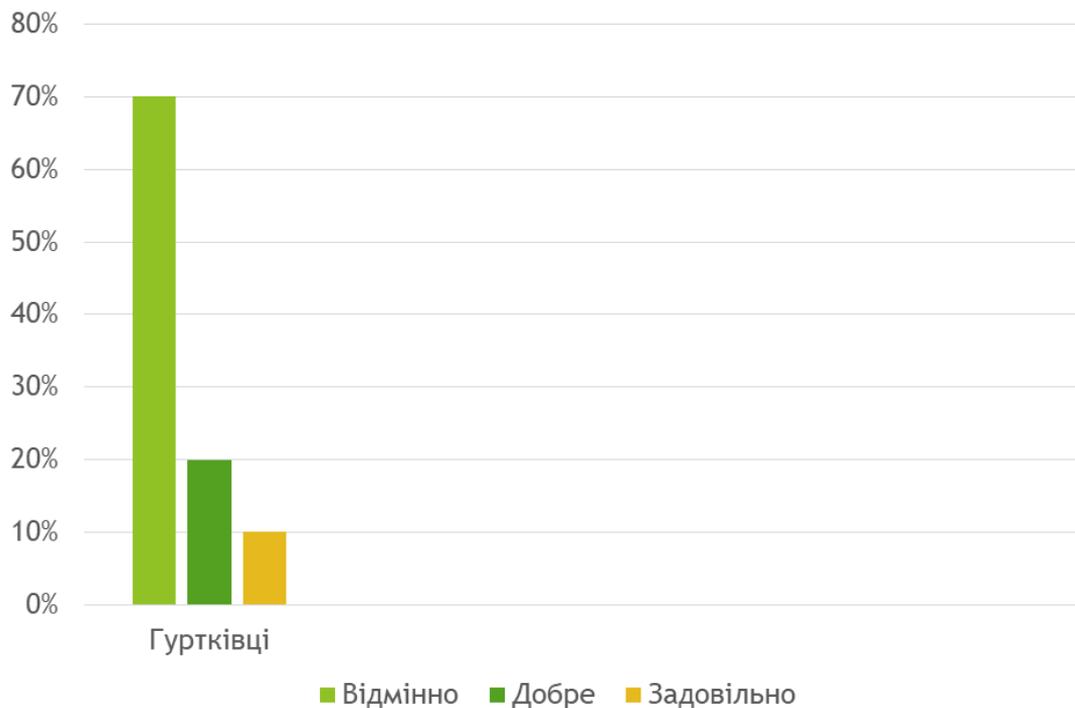

Рис. 3.4.3. Результати анкетування учнів 7 класу по темі «Різноманітність тваринного світу своєї місцевості»

Отже, за результатами тестування що проводилося після відвідувань занять гуртка учнями (рис.3.3.1. Додаток 8), можна зробити наступні висновки; очевидним є те що учні краще справилися з даними тестами, це означає що вони добре засвоїли матеріал, який ми пройшли з ними на заняттях, це сприяло формуванню в учнів навичок розумової діяльності таких як, порівняння, визначення поняття, пояснення причинно-наслідкового зв'язку, та класифікації. Також можемо сказати, що запропонований нами гурток як форма позакласної роботи еколого-натуралістичного напрямку є ефективним засобом, що сприяє підвищенню якості знань учнів з біології та формування розумових дій, підвищення мотивації у школярів до вивчення біології. Можемо сказати, що гурткова робота дозволяє змінити байдуже ставлення учнів до предмету біології на позитивне, оскільки навчання в невимушеній обстановці дозволяє доносити до учнів матеріал у більш доступній формі. за результатами анкетування можемо сказати наступне, що практичне заняття також було проведено досить результативно 70% гуртківців, дали всі правильно відповіді на питання в анкеті, це досить високий результат.

ВИСНОВКИ

1. Гурткова робота в закладах загальної середньої освіти є продовженням і розвитком процесу, здійснюваного на уроках, і підлягає загальним навчально-виховним завданням. Залучення учнів до позакласної роботи дозволяє розвинути в них пізнавальний інтерес, самостійність, культуру праці, поглибити знання, навчити систематизувати та узагальнювати. Гурток як одна з форм організації позакласної роботи розширює та поглиблює знання учнів, створює максимально комфортні умови для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку. З'ясовано, що за напрямом гурток «Юні друзі природи» має різні варіації організації, досліджено гуртки еколого-натуралістичного напрямку, вони створені та затверджені близько 10 років тому, тому ми пропонуємо їх сучасну адаптацію. Встановлено низький рівень організації позакласної роботи з біології в ТОВ Чернівецький приватний ліцей «ЮНІК», організовано роботу гуртка «Юні друзі природи».

2. Розроблено навчальну програму та тематичний план гуртка еколого-натуралістичного напрямку «Юні друзі природи» для учнів 7-8 класів Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК» (210 год. 2 роки навчання початковий та основний рівень, більше 50% практичних занять від загальної кількості год.). Тривалість позаурочних занять 35-40 хвилин. Рекомендовано їх проводити в перший рік навчання 1 раз на тиждень у позаурочний час, та в другий рік навчання двічі на тиждень) в кабінеті біології, куточку живої природи чи на території пришкольньої ділянки. Програма гуртка орієнтована на місцеві краєзнавчі матеріали, має допомогти вихованцям усвідомити всю значимість природи в житті людини, а також виховати повагу та бережливе ставлення до навколишнього світу, всього живого.

3. Розроблено методичне забезпечення до вивчення тем розділу «Тварини – частина живої природи» гуртка «Юні друзі природи». Для проведення занять використано сучасні технології навчання та інтерактивні форми роботи.

Підготовлено розробку до проведення екскурсії «Різноманітність тваринного світу своєї місцевості».

4. Проведене педагогічний експеримент підтвердив ефективність використання позакласної роботи з біології у ТОВ Чернівецький приватний ліцей «ЮНІК»: учні, які відвідували заняття гуртка «Юні друзі природи», виявили вищий рівень знань сформованості прийомів розумової діяльності після відвідувань занять гуртка (43%) ніж у порівнянні з тими результатами що отримали до початку відвідувань занять гуртка (15%). Отже, гурток – це ефективний засіб позакласної роботи з учнями, що сприяє поглибленню знань школярів в галузі біології, виробленню цінних практичних умінь та навичок, виховує дисциплінованість та культуру праці.

Нами рекомендовано при проведенні позакласної роботи з учнями Чернівецького приватного ліцею «ЮНІК» застосовувати інтерактивні методи навчання, вікторини, екскурсії, практичні заняття, природоохоронні заходи, акції, вирішення проблемних ситуацій, дидактичну гру та інші педагогічні засоби, які активізують пізнавальну активність учнів та сприяють їх творчому, інтелектуальному, духовному та фізичному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брижак Н.Ю. Методика гурткової та клубної роботи в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах : *навчальний посібник*. Київ: Логос, 2017. 127 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: *посібник для студентів вищих навч. Закладів*. К. : Академія 2001. 576 с.
3. Євтушенко Г.О. Матійціва О.Ю., Особливості організації та змісту позакласної роботи з біології. *Молоді вчені : гіпотези, проекти, дослідження. Збірник наукових праць*. Старобільськ, 2019. С. 57-64.
4. Гончар О.Д. *Форми і методичні прийоми навчання біології: 7 клас : посібник для вчителя*. Київ: Генеза. 2001. 112 с.
5. Грицай Н.Б. Методика позакласної роботи з біології. Дистанційний курс: *навчальний посібник*. Рівне: Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2010. 164 с.
6. Грицай Н.Б. Методика позакласної роботи з біології: Програма курсу. Рівне: МEGУ, 2005. 23 с.
7. Гуз К.Ж. Державний стандарт природничо-наукової освіти з огляду на її цілісність. Педагогіка і психологія, 2000. №7. 36 с.
8. Закон України «Про позашкільну освіту». Освіта України. *Нормативно-правові документи*. К. 2001. 251 с.
9. Лебедев О.Н. Розробка навчальних програм як управлінська задача. *Народне навчання*. 1999. №7-8. 183 с.
10. Методика навчання природознавства в старшій школі: *методичний посібник* К.Ж. Гуз, О.С. Гринюк, В.Р. Ільченко та ін. К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 192 с.
11. Методика позакласної роботи з географії: *Посібник для вчителя*. За ред. М.П. Откаленка. К.: Радянська школа, 1974. 192 с.
12. Методичний путівник керівника гуртка сучасної школи та позашкільля. Частина 2./ Укладач Пітко С. Б. Львів: ЛОШПО, 2020. 79 с.
13. Навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку: еколого-біологічний профіль: збірник за загальною редакцією В.В. Вербицького. 2018. 483 с. (лист МОН від 11.06.2018 № 1/11-6201).
14. Никишов. А.И. Мокеєва З.А. Позакласна робота з біології. 1980. 240 с.
15. Програми для творчих об'єднань позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів укладач В.В.Вербицький К.: Богдан, 2004.
16. Фізеші О.Й. Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. *Школотнавство. Начальний посібник*. К. : Кондор, 2013. 390 с.

17. Фіцула М.М. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти.. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 554 с.
18. Яблоновська-Грищенко Є.Д., Чернявська Т.Б., Торшина О.В., Грищенко В.М. Незвичайні екоосвітні заняття, проекти та ігри. Київ: ТОВ “Паперовий змії ОПТ”, 2020. 104 с.
19. Ягупов В.В. Педагогіка. Навчальний посібник. К.: Либідь, 2003. 560 с.
20. Буднік С.В. Виховання підлітків як суб’єктів дослідницької діяльності у гуртковій роботі. Дисертація. Луцьк, 2016. URL:
<https://nauka.udpu.edu.ua/dysertatsiya-40/>
21. Методичні рекомендації щодо гурткової роботи в школі. URL:
<http://yakushynci.school.org.ua/gurtkova-robota-11-47-56-02-12-2020/>
22. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Лист МОН № 1-9-61 2008. URL:
http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/2617/
23. Новації позашкільної освіти. Збірник методичних матеріалів з екологонатуралістичного напрямку позашкільної освіти. – К: НЕНЦ, 2022. – 146 с. URL: <https://nenc.gov.ua/wpcontent/uploads/2015/01/%D0%0%87.pdf>
24. ПОЗАКЛАСНА ТА ПОЗАШКІЛЬНА РОБОТА. URL:
<http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5731>
25. Про затвердження Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1036-04#Text>
26. Про методичні рекомендації щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти. МОН України. 2013. 16 с. URL:
<http://vvman.lutsk.ua/file/10-1685.pdf>